

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 330.332

Андрусь М.І.
магістр факультету економіки
Ужгородського національного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF PERSONAL INSURANCE OF POPULATION IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність поняття «особисте страхування», його функції, види і форми, проводиться аналіз розвитку медичного, лайфового страхування та страхування від нещасних випадків в Україні за 2010–2014 рр., висвітлюються актуальні проблеми та перспективи розвитку особистого страхування населення в Україні.

Ключові слова: особисте страхування, страхування життя, медичне страхування, страхування від нещасних випадків, валові страхові виплати, валові страхові премії, рівень страхових виплат, ефективність діяльності страхових компаній, концентрація страхового ринку.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрывается сущность понятия «личное страхование», его функции, виды и формы, проводится анализ развития медицинского, лайфового страхования и страхования от несчастных случаев в Украине за 2010–2014 гг., освещаются актуальные проблемы и перспективы развития личного страхования населения в Украина.

Ключевые слова: личное страхование, страхование жизни, медицинское страхование, страхование от несчастных случаев, валовые страховые выплаты, валовые страховые премии, уровень страховых выплат, эффективность деятельности страховых компаний, концентрация страхового рынка.

ANNOTATION

This article reveals the essence of the concept of «personal insurance», its function, types and forms, analyzes medical, life insurance and accident insurance in Ukraine in 2010–2014, highlights the problems and prospects of development of personal insurance of population of Ukraine.

Keywords: personal insurance, life insurance, health insurance, accident insurance, gross insurance premiums, gross premiums, level of insurance claims, efficiency of insurance companies, concentration of the insurance market.

Постановка проблеми. Досвід європейських країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що особисте страхування населення є найважливішим елементом соціальної системи держави, яке дозволяє успішно вирішувати багато суспільних проблем, а також задовольняти потреби фізичних осіб в забезпеченні стійких гарантій захисту їх економічних інтересів, збереження добробуту і здоров'я. Страхування життя, що є основною складовою особистого страхування, є універсальним інструментом для вирішення багатьох соціальних завдань. Насамперед це продукт матеріального забезпе-

чення громадян після досягнення пенсійного віку, чи у випадку втрати працездатності через нещасний випадок, або ж релевантний фінансовий інструмент для накопичення та збереження купівельної спроможності власних заощаджень.

Життєвий рівень в Україні ж є одним із найнижчих у Європі. За оцінками експертів, занадто велика частина населення проживає за межею бідності. Стара система соціального захисту незахищених верств населення зруйнована, проте нова в умовах дії ринкових регуляторів недобудована. Частково питання подолання бідності та соціального захисту населення вирішуються шляхом страхування життя, медичного страхування та страхування від нещасних випадків чи професійних захворювань, а також страхування інших ризиків фізичних осіб. Саме через низький рівень соціального захисту життя та здоров'я громадян України недостатню фінансову забезпеченість осіб при виході на пенсію чи втраті працездатності, повільні темпи впровадження пенсійної та медичної реформ, а також з огляду на світовий досвід, що підтверджує необхідність та дієвість даного сектору страхування, обрана тема потребує детальнішого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі даної статті присвячено чимало праць наукової літератури та навчальних посібників (О.Д. Вовчак, Д.І. Деми, В.Й. Плиси, Н.В. Ткаченка) та наукових статей (Є.І. Богуславської, О.А. Водолазської, Н.Р. Гамаровської, О.Г. Капшук, М.В. Мних та ін.).

Мета статті. Дослідження теоретичних аспектів видів та форм особистого страхування та аналіз розвитку даного сектору ринку в Україні, виокремлення основних проблем, що гальмують розвиток даної галузі страхування, порівнюючи із європейськими темпами та перспектив розвитку.

Відповідно до мети статті, поставлені такі завдання:

– визначити поняття «особисте страхування населення»;

– визначити економічний зміст, охарактеризувати види та форми особистого страхування населення;

– проаналізувати сучасний стан ринку даного виду страхування в Україні;

– оцінити ефективність діяльності страхових компаній у галузі особистого страхування населення в Україні;

– визначити актуальні проблеми та перспективи розвитку особистого страхування населення.

Виклад основного матеріалу. Особисте страхування пов'язане із особливою сферою процесу відтворення, а саме з відтворенням робочої сили і зумовлене ризиковим характером діяльності людей різних професій, підвищеним ступенем ризику, пов'язаним із погіршенням довкілля, зростанням питомої ваги людей похилого віку у загальній кількості населення тощо.

Особисте страхування проводиться з метою організації страхового захисту окремих громадян на випадок виникнення різних подій, що відображаються на житті, здоров'ї та працездатності цих громадян.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про страхування», особисте страхування можна визначити як страхування майнових інтересів, що не суперечить законодавству України і пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи [1].

За формами проведення особисте страхування буває обов'язкове і добровільне. Як галузь, особисте страхування деякі науковці поділяють на дві підгалузі – страхування життя і страхування здоров'я. В основі такого поділу лежить обсяг зобов'язань страховика і термін страхування. Основними видами особистого страхування є страхування життя, страхування від нещасних випадків та медичне страхування. Так, страхування життя – один з різновидів особистого страхування, що передбачає відповідальність страховика в разі смерті страхувальника (застрахованої особи) у період дії договору та дожиття застрахованої особи до обумовленої в договорі події або до закінчення дії договору.

Страхування від нещасних випадків – вид особистого страхування, де об'єктом виступають майнові інтереси застрахованої особи, пов'язані з тимчасовим або постійним зниженням доходів унаслідок втрати здоров'я або витратами у зв'язку зі смертю застрахованої особи через нещасний випадок. Медичне страхування – галузь особистого страхування, що пов'язана з компенсацією витрат громадян, обумовлених наданням медичної допомоги, а також інших витрат, пов'язаних з підтримкою визначеного рівня здоров'я.

Економічний сутності страхування, в тому числі і особистого, відповідають його функції – ризикова, попереджувальна, ощадна та контрольна. Щодо особистого страхування, то в умовах ринкової економіки йому притаманні

ще й спеціальні функції: соціальна значимість, сприяння поліпшенню демографічної ситуації, інвестиційна, кредитна та мотиваційна.

У сучасних економічних умовах особисте страхування – чи не єдина галузь економіки України, яка протягом останніх років має стабільний значний щорічний приріст обсягів наданих послуг. Водночас, незважаючи на номінальне зростання обсягів страхового ринку загалом, ця галузь забезпечує сьогодні перерозподіл незначної частини внутрішнього валового продукту. Динаміка частки валових та чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2010–2014 рр. зображена на рис. 1. Так, за 2012 р. частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,65%, що на 0,5 в. п. менше в порівнянні з 2011 р.; водночас, частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2012 р. становила 1,55%, що на 0,19 в. п. більше в порівнянні з відповідним показником 2011 р. За 2013 р. частка валових страхових премій по всіх видах страхування у відношенні до ВВП становила 2,0%, і це на 0,5 в. п. більше в порівнянні з 2012 р.; водночас, частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2013 р. становила 1,5%, та залишилась на рівні 2012 р., при цьому вважається, що для ефективного страхового ринку цей показник повинен бути на рівні 7% [2].

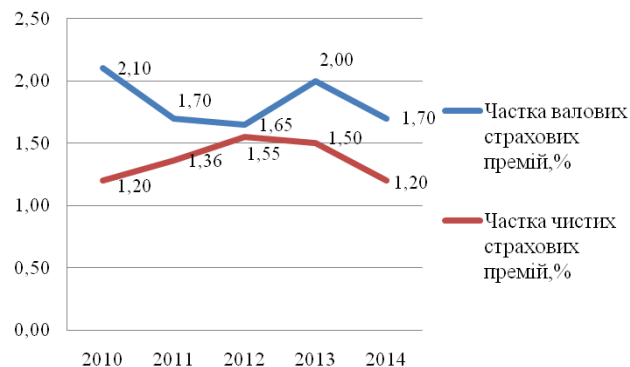

Рис. 1. Частка валових та чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2010–2014 рр. [2]

Як бачимо з рис. 1, за останній 2014 р. частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,7%, що на 0,3 в. п. менше в порівнянні з 2013 р., а частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП – 1,2%, що на 0,3 в. п. менше в порівнянні з відповідним показником 2013 р. При цьому ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків.

За останні п'ять років спостерігається тенденція до зменшення кількості страхових компаній шляхом їхньої реструктуризації. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2014 р. становила 382, у тому числі СК «life» – 57 компаній, СК «non-life» – 325 компаній (станом на 31.12.2013 р. – 407 компаній, у тому числі 62 лайфові та 345 компаній з ризи-

кових видів страхування). Динаміка кількості страхових компаній та зібраних ними страхових премій з особистого страхування (страхування життя, медичного і страхування від нещасних випадків) за 2011–2014 рр. наведено у табл. 1 [2].

Як видно з таблиці, обсяги валових страхових премій з особистого страхування населення за 2014 р. зменшилися порівняно з 2013 р. на 11,34%, а у 2013 р. порівняно з 2012 р. зросли на 33,79%. Найбільший спад валових страхових премій даної галузі відбувся у I кварталі 2014 р. на 27,8% порівняно з IV кварталом 2013 р., особливо це стосувалося премій по нещасних випадках. У 2014 р. порушилась і тенденція 2011–2013 рр. по зростанню зібраних премій лайфового сектору. Так, даний показник впав на 12,8%, при тому як у попередні роки щорічне його зростання було більше 30%.

В цілому, картина особистого страхування населення в Україні відповідає загальній картині страхового ринку відповідно до тенденцій зібраних страхових премій.

Рівень валових страхових виплат (відношення валових страхових виплат до валових страхових премій) в цілому в Україні станом на 31.12.2014 р. становив 18,9%. Щодо ринку особистого страхування населення, то тенденція рівня валових страхових виплат за останні п'ять років зображена на рис. 2.

Так, відповідно до графіку, традиційно за п'ять років найвищий рівень виплат спостерігається з медичного страхування – безперервного страху-

вання здоров'я. Найвищим даний показник був у 2011 р. – 78,2%, найнижчим – у 2012 р. – 68,1%, за останній рік показник займає дещо врівноважуючу позицію – 73,6%. Варто зазначити, що тільки з даного виду страхування тенденція зібраних премій та здійснених виплат зростала за останні роки. Другу щабель займає страхування медичних витрат – кращі показники наявні були у 2010–2013 рр. (в середньому 37%), а от у 2013 р. показник зменшився на 5,8 в. п. і становив 31,3%. У 2014 р. за рахунок збільшення виплат з даного сектору страхування на 9,7% і зменшення зібраних премій на 1%, рівень страхових виплат становив 34,5%, що на 3,2 в. п. більше порівняно з попереднім періодом. Серед страхових компаній на ринку України першу трійку за рівнем

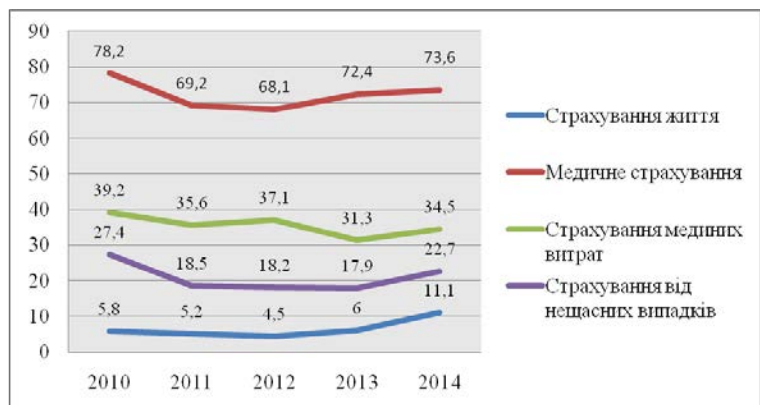

Рис. 2. Динаміка рівня валових страхових виплат з різних видів особистого страхування населення в Україні за 2010–2014 рр., % (розраховано автором самостійно на основі звітних даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг)

Таблиця 1

Динаміка кількості страхових компаній та зібраних ними страхових премій з особистого страхування у 2011–2014 рр.*

Показники	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	Порівняння		
					2012/2011 роки, %	2013/2012 роки, %	2014/2013 роки, %
Кількість зареєстрованих страховиків	442	414	407	382	-6,30	-1,70	-6,40
з них: компанії зі страхування життя	64	62	62	57	-3,10	0	-8,10
Валові страхові премії зі страхування життя, млн. грн.	1 346,40	1 809,50	2 476,70	2 159,80	34,40	36,90	-12,80
Валові страхові премії по медичному страхуванню (безперервне страхування здоров'я), млн. грн.	1 165,40	1 322,10	1 487,50	1 625,40	13,40	12,50	9,30
Валові страхові премії по страхуванню медичних витрат, млн. грн.	304,20	324,90	334,70	332,10	6,80	2,90	-0,80
Валові страхові премії по нещасних випадках, млн. грн.	672,90	826,60	1 431,30	963,30	22,80	73,20	-32,60
Всього	3 488,90	4 283,10	5 730,20	5 080,60	22,76	33,79	-11,34

*Джерело: розраховано автором самостійно на основі звітних даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг

виплат медичного страхування очолюють СК «Інго Україна» (114,5%, що на 40,9% більше порівняно із середньоринковим показником), «Українська страхова група» (91% – перевищує середньоринковий показник на 17,4%) та «Уніка» (85,5% – перевищує середньоринковий показник на 11,9%).

Рівень валових виплат по страхуванню від нещасних випадків займає досить низьку сходинку в рамках страхового ринку України. Це пов'язано перш за все зі зменшенням валових виплат з даного виду страхування за останні три роки – в середньому на 14%. У 2011–2013 рр. рівень виплат тримався в рамках 18%, і тільки за рахунок суттєвого зменшення зібраних премій за 2014 р. даний показник цього року зріс на 4,8 в. п. і склав 22,7%. Серед страхових компаній на ринку України першу трійку за рівнем виплат по страхуванню від нещасних випадків очолюють СК «ІНГОСТРАХ» (36,5%), «АСКО-Донбас» (28,2%) та «ОРАНТА» (33,6%) [3].

Рівень валових виплат по страхуванню життя порівняно з іншими видами особистого страхування є найменшим, що пояснюється довгостроковістю договорів і настанням страхових випадків (наприклад, дожиття) – на 10–20 років. До того ж зібрані премії теж досягають великих сум на ринку страхування. За 2010–2013 рр. середній показник рівня валових виплат становив 5,4%. І тільки у 2014 р. через безпрецедентне зниження зібраних премій – на 13%, в результаті складної економічної ситуації в державі рівень виплат зріс на 5,1 в. п. і склав 11,1%.

У структурі активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя, станом на 31.12.2014 р. у порівнянні з інформацією станом на 31.12.2013 р. відбулися такі зміни: на 70,6 млн. грн. (або на 1,2%) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладками (депозитами), і становив 6 163,2 млн. грн. (або 38,4% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування жит-

тя); на 738,5 млн. грн. (або на 33,4%) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення цінними паперами, що емітуються державою, і становив 2 951,6 млн. грн. (або 18,4% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя); на 196,7 млн. грн. (або на 8,5%) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення правами вимог до перестраховиків, і становив 2 499,6 млн. грн. (або 15,6% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя) [4]. Структура розміщення коштів страховими компаніями у динаміці за 2011–2014 рр. наведена на рис. 3.

Отже, як видно з рис. 3., на першому місці за обсягами вкладення тимчасово вільних коштів страховими компаніями знаходяться банківські депозити, а останнє місце займають інвестиції в економіку. Також за останній рік на 159,2 млн. грн. (або на 10,2%) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення грошовими коштами на поточних рахунках, і становив 1 726,2 млн. грн. (або 10,7% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя); на 200,2 млн. грн. (або на 12,4%) зменшився обсяг активів, дозволених для представлення акціями, і становив 1 417,9 млн. грн. (або 8,8% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя) [5].

У ході дослідження були виявлені наступні актуальні проблеми сектору особистого страхування населення:

- незавершена реформа у галузі медичного страхування, державні медичні структури нині не зацікавлені в співробітництві зі страховими компаніями. Кошти, перераховані страховиком за лікування клієнта, не впливають на фінансовий стан медичної установи і зарплату його співробітників. А незважаючи на відносно стабільний рівень фінансування галузі охорони здоров'я, використання бюджетних коштів проводиться не ефективно і непрозоро, внаслідок чого зазначена галузь поступово занепадає;

- реалізація прийнятого законопроекту України «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування» на практиці зводиться до низки проблем: навантаження на державний бюджет та зростання фіскального тиску на внески платників, корупційність процесу, непрозора система ціноутворення на етапі формування референтних цін для дистриб'юторів та застосування високих цін на ліки на перших етапах впровадження ОМС, ігнорування яких може дискредитувати саму ідею ОМС в суспільстві, а в перспективі, навіть за сприятливих умов, може стати перешкодою до успішного впровадження такої реформи;

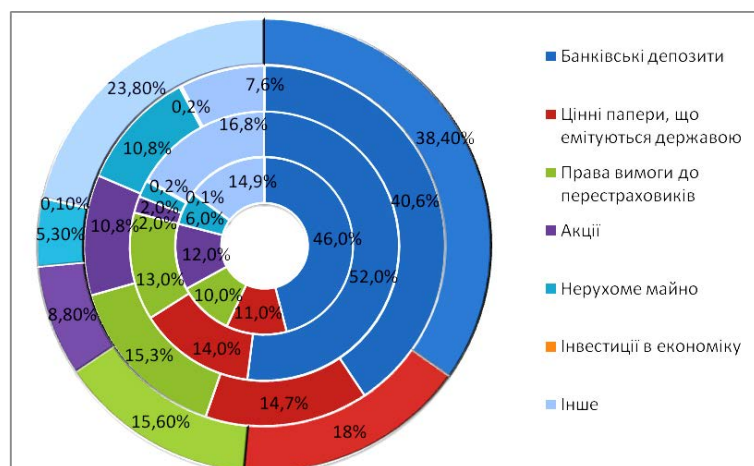

Рис. 3. Структура розміщення коштів страховими компаніями у 2011–2014 рр., % [89]

– незавершена пенсійна реформа: не введений другий рівень пенсійної системи та недостатньо популяризований третій рівень, який передбачає забезпечення старості за допомогою пенсійних програм страхових компаній чи інших фінансових установ;

– неефективна діяльність законотворців в галузі страхування – страховий ринок України в черговий раз входить в нову фазу без довгострокової програми розвитку. Термін останньої програми, затвердженої урядом України, завершився в лютому 2010 р.;

– низький рівень довіри до ринку особистого страхування та страхової культури населення в цілому;

– шахрайство страхувальників, фіктивне перестрахування, недостатнє регулювання страхового посередництва;

– повільні темпи реструктуризації економіки, низький рівень платоспроможності населення, затяжна політична криза тощо.

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено чимало проблем розвитку особистого страхування населення в Україні. Для ефективного їх подолання, на нашу думку, варто забезпечити виконання наступних кроків:

– підвищення ефективності роботи держструктур та їх співпраця зі страховими компаніями, а також створення об'єднань страховиків з найважливіших проблем страхування;

– вдосконалення їх правового, ресурсного та організаційного забезпечення;

– вдосконалення діяльності самих страхових компаній та підвищення рівня якості послуг, що вони надають на базі єдиної системи критеріїв;

– створення оптимальної структури співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням;

– оптимізація процесів захисту прав споживачів, заохочення до придбання страхових послуг та формування страхової культури населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про страхування» від 04.10.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
2. Консолідовані звітні дані про ринок страхування в Україні. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>.
3. Новини страхування // Форіншурер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com>.
4. Кузьменко О.Г. Інвестиційна діяльність страхових компаній / О.Г. Кузьменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1303/13kogids.pdf>.
5. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html>.